

**КЗК «МІСЬКА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ" КМР
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ВІДДІЛ**

Жовтень 44-го: хроніка визволення України

**Рекомендаційний список літератури
до 75-річчя визволення України**

Кривий Ріг

2019

Тих днів у пам'яті не стерти і сьогодні

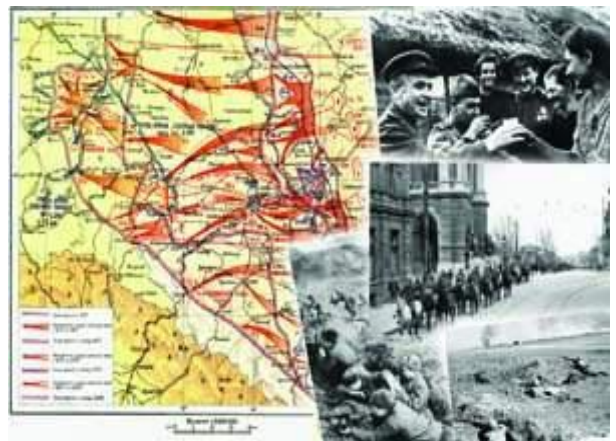

Указом Президента України від 20 жовтня 2009 року з метою всенародного відзначення вигнання з України нацистських окупантів, вшанування героїчного подвигу і жертвності українського народу у Другій світовій війні, 28 жовтня було проголошено Днем визволення України від фашистських загарбників.

У роки Другої світової війни Україна опинилася в епіцентрі жорстоких битв. Впродовж 1941–1944 років на території України відбулися битви за визволення Європи від нацизму. Від Дніпровського Правобережжя до Відня, Праги та через Берлін проліг бойовий шлях фронтів, які увійшли в історію Другої світової війни як чотири Українських фронти. Українці пліч-о-пліч із союзниками звільняли Європу від нацизму.

Після перемоги під Сталінградом радянське командування силами Південного, Південно-Західного та Воронежського фронтів почало визволення України від нацистських окупантів.

Внаслідок проведення наступальних операцій до початку березня 1943 р. були звільнені північно-східні райони Донбасу і Харків (15 лютого 1943 р.). Однак сили ворога знову були недооцінені. Вважалося, що німецькі війська неспроможні до активних дій і скоро мусять відійти за Дніпро. Німецьке командування у березні 1943 р. завдало Червоній армії потужного контрудару з району Краснограда, внаслідок чого вона з великими втратами змушена була залишити Харків (16 березня 1943 р.) і відійти за Сіверський Донець.

Новий етап визволення України розпочався влітку 1943 р. після поразки нацистів у боях під Курськом. Під тиском переважаючих сил радянської армії нацисти змушені були залишити Харків і відступити з Лівобережної України за Дніпро. У вересні-жовтні 1943 р. розгорнулася героїчна битва за Дніпро, на якому нацисти намагалися створити неприступну лінію стратегічної оборони ("Східний вал"). Кульмінацією битви за Дніпро було визволення Києва від окупантів. Сталін, ігноруючи реальне співвідношення сил, наказав будь-якою ціною звільнити Київ до "Великого Жовтня".

6 листопада був узятий Київ. Звільнення України від нацистської окупації відбувалося за дуже важких умов. Радянські полководці прагнули подолати німецьку оборону за будь-яку ціну, кидаючи в лобові атаки на німецькі кулемети та інші вогневі засоби десятки тисяч солдатів. Їхнє невміння маневрувати силами призводило до величезної кількості марних втрат. Німецькі з'єднання зазнавали незначних втрат і, стримуючи радянські війська малими силами, відходили на нову, заздалегідь

підготовлену лінію оборони, де останнім доводилося починати все спочатку.

На початку 1944 р. почалося визволення Правобережної України. У лютому була проведена Корсунь-Шевченківська операція, де потрапило в оточення значне угруповання вермахту. Однак його більшій частині вдалося вирватись з оточення через недбалі дії командувачів 1-м і 2-м Українськими фронтами Ватутіна і Конєва. Радянські війська у січні-березні 1944 р. оволоділи Житомиром, Бердичевом, Кіровоградом, Рівним, Луцьком, Кривим Рогом. Новий радянський наступ розпочався у березні 1944 р. і тривав до травня. Були звільнені Миколаїв, Одеса, Тернопіль, Кам'янець-Подільський, Кримський півострів. Під час проведення Львівсько-Сандомирської операції 27 липня 1944 р. був звільнений Львів, а пізніше Станіслав. Східно-Карпатська операція у жовтні 1944 р. завершила визволення України вигнанням німецьких та угорських військ із Закарпаття.

Звільнивши Україну, радянські фронти продовжували бойові дії за кордонами СРСР, виганяючи окупантів із Східної і Центральної Європи, переможно закінчивши війну 9 травня 1945 року.

У збройній боротьбі проти ворога брало участь понад 6 млн. українців. Кожен третій із них загинув на фронті, кожен другий із тих, що залишилися в живих, став інвалідом.

Серед військового керівництва СРСР було немало українців. Найбільш відомі із них - А.Єременко, С.Тимошенко, Р.Малиновський, І.Черняхівський, П.Рибалко, К.Москаленко та інші. З 15 фронтів, які діяли в період радянсько-німецької війни, більше половини очолювалися маршалами і генералами - українцями за походженням.

Зазнавши в роки Другої світової війни величезних людських і матеріальних втрат, Україна зробила неоціненний внесок у перемогу над нацистською Німеччиною і її союзниками.

Про День визволення України від фашистських загарбників: указ Президента України від 20 жовтня 2009 року № 836 //Урядовий ку'єр.-2009.- 23 жовтня .- С.4

Війна в історичній та індивідуальній пам'яті
[Текст]: матеріали всеукр. наук. конф. (Кривий Ріг, 22 квітня 2011 р.). — Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. — 167 с.

Матеріали наукової конференції присвячені історії Дніпропетровщини в роки Другої світової війни

Військова пам'ять Дніпра. Меморіали, пам'ятники, братські могили, місця запеклих боїв
[Текст]: путівник по визначних місцях Другої світової війни. — Дніпро : Б. вид-ва, 2018. — 69 с. : іл.

У книзі зібрані факти про 35 історичних об'єктів, серед яких пам'ятники, військові меморіали, меморіальні знаки, братські могили та кладовища. Слідуючи маршрутом книги – з лівого на правий берег Дніпра – читач зможе «побувати» на місцях найбільш запеклих боїв та познайомиться зі справжніми героями Другої світової війни, які поклали життя за звільнення міста від окупантів. Деякі герої книги й

досі мешкають у Дніпрі.

Книга була створена з метою нагадати сучасникам забуті сторінки військової історії Дніпра. Оскільки сьогодні Україна переживає нову війну і народжує нову військову історію, цей проект показує зв'язок поколінь, двох великих епох та двох воєн. Військова пам'ять – це вшанування справжніх героїв, які пішли з життя, але не з історії...

Друга світова війна в історичній пам'яті України [Текст]: за матеріалами Укр. ін-ту нац. пам'яті / Укр. ін-т нац. пам'яті; [редкол.: Ігор Юхновський (відп. ред.) та ін.; упоряд.: Л. Герасименко, Р. Пилявець]. - К. ; Ніжин , 2010. - 247 с.: фотогр.

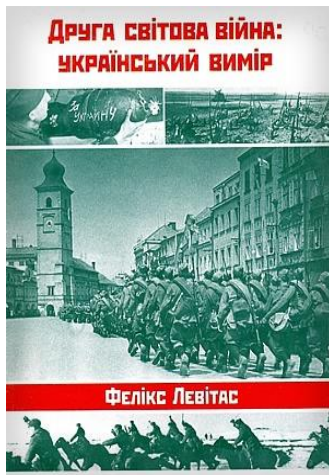
У виданні представлено матеріали про причини, перебіг і наслідки однієї з найбільших і найтрагічніших подій в історії Українського народу ХХ століття – Другої світової війни.

Під час відступу з території України Вермахт застосовував тактику випаленої землі. Майже вся Україна була в руїнах, але найбільший жах, як свідчать документи даної книги, це те, що тільки за один рік було вивезено до Німеччини 714 тисяч людей, а за роки війни було відправлено 2 мільйони 400 тисяч українців.

В розділі, в якому ведеться мова про звільнення України від нацистів детально розповідається про бойові операції, які проводились по всій Україні. Уже з початку 1943 року було створено умови для витіснення загарбників з території України. 24 грудня 1943 року, радянське командування почало Дніпровсько-Карпатську стратегічну операцію силами чотирьох Українських фронтів. Визволення України розпочалося з десяти послідовних наступальних операцій. Тактичні операції проводились одна за одною. Найбільш значною з них стала Корсунь-Шевченківська операція. Воєнні дії у Прикарпатті та за Карпати проводились уже набагато міцнішою та більш боєздатною Червоною Армією, ніж на початку війни. Одночасно розпочато було відкриття та розвернення військ по усім країнам Другого фронту в Європі, що сприяло передислокації німецьких військ для подальшого визволення України в більш сприятливих умовах. Бойові дії за Україну були жорстокими та кровавими, тому відкриття Другого фронту мало велике значення для подальших бойових дій по визволенню України.

На основі критичного аналізу вже опублікованих матеріалів і нових масивів джерел, більшість з яких вперше вводиться до наукового обігу, подається сучасне бачення мобілізаційних і режимних заходів радянського керівництва, стратегічних і фронтових операцій на території України, політики німецької та румунської окупаційної влади, повсякденного життя цивільного населення в умовах нацистського режиму, боротьби партизанів та підпільників у тилу нацистських окупантів, діяльності самотійницьких інституцій, становища військовополонених, суспільно-політичних та

соціокультурних процесів воєнної доби, стану радянської економіки в роки війни та у відбудовний період, з'ясовуються долі жертв нацистських переслідувань, демографічні втрати українського народу в роки війни.

Левітас, Ф.Л. Друга світова війна: український вимір [Текст] / Ф.Л. Левітас. –К.: Наш час, 2012. – 272 с.

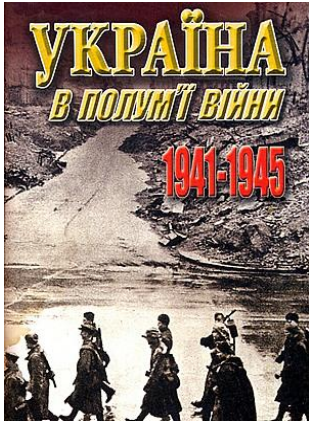
Книгу присвячено суперечливим сторінкам минулої війни. Спираючись на новітню українську, англо-американську та німецьку історіографію, автор прагнув розкрити роль і місце України в подіях 1939-1945 рр. Основну увагу приділено питанням, які цікавлять українське суспільство: справжні причини війни, таємна міжнародна дипломатія, трагедія і подвиг перших років війни, історичне значення перемоги над нацизмом, українці-герої, проблеми національного примирення.

Німеччина в війні майже два роки тримала ініціативу, але з літа 1943 року співвідношення сил різко змінилося. У липні 1943 року в грандіозній битві під Прохорівкою нацисти потерпіли повну поразку, що значно змінило хід війни. Так з кінця літа, пише автор, радянські війська розпочали широкомасштабну операцію по визволенню України. 3 січня 1944 року війська 2-го Українського фронту (командувач – І.Конєв) провели потужний наступ з Кременчуцького кварталу, що прискорило вигідну обстановку для проведення операції з оточення значної кількості військ Вермахту. В березні, коли з 1-м Українським фронтом в наступ перейшли війська 2-го та 3-го Українських фронтів (командувач – генерал І.Конєв), вони захопили переправи через Південний Буг, що практично означало повну поразку нацистів в Україні. 26 березня частини генерала І.Конєва перетнули кордон СРСР з Румунією. 13 липня-29 серпня 1944 року на території Галичини силами 1-го Українського фронту (новий командувач – маршал І.Конєв) було здійснено масштабну операцію і вже 27 липня 1944 року радянські війська увійшли у Львів. Наприкінці липня війська маршала І.Конєва вигнали нацистів із західної частини Волині і 24 липня взяли польське місто Люблін. Перед Червоною Армією стояло важке завдання – прорватися через Карпатські Хребти. Прорив здійснювали армії І.Конєва та І.Петрова і 28 жовтня 1944 року було остаточно визволено усю сучасну територію України.

Перемога в ім'я свободи і майбутнього (до 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні) [Текст]: зб. статей / наук. ред. В. Ф. Салабай. — Київ : КНЕУ, 2005. — 187 с.

До 60-річчя Перемоги у Другій світовій війні

Україна у Другій світовій війні. До 70-річчя перемоги над нацизмом у Другій світовій війні [Текст].— Київ : Укр. ін-т нац. пам'яті, 2015. — 27 с. : іл.

Україна в полум'ї війни 1941-1945 [Текст] / редкол. П. П. Панченко (голов. ред.) та ін.]. — Київ: Україна, 2005. — 557с.

«Україна в полум'ї війни. 1941–1945» – таку назву має колективна монографія, що вийшла друком у видавництві «Україна». У ній на основі об'єктивного аналізу багатогранного фактичного матеріалу, нових архівних документів автори розглядають найважливіші воєнні операції на території України в роки Другої світової війни.

Автори видання документально доводять, що операції на території України завдали тяжких втрат арміям вермахту. На українських землях було розгромлено 4-ту і 6-ту танкові німецькі, 3-тю і 4-ту румунські, 8-му італійську армії, які загалом втратили 800 тисяч осіб. А в зимовому наступі 1944 року на Правобережній Україні та в Криму радянські війська цілковито знищили 30 ворожих дивізій і одну бригаду, розгромили 142 дивізії та 5 бригад і завдали втрат до 1 млн. осіб.

Воїни-українці, захищаючи рідну землю від нацистських загарбників, виявляли небачений досі масовий героїзм і мужність. Багато українців командували арміями, корпусами, дивізіями, полками. З 11 тисяч 600 Героїв Радянського Союзу кожен п'ятий був українцем, а троє з них стали й повними кавалерами ордена Слави. З 12 міст-героїв 4 розташовані на території України: Київ, Одеса, Севастополь і Керч.

Водночас автори наводять численні дані про людські втрати: тільки на території України було знищено 3 млн. 256 тис. мирних жителів, а кількість громадян України – військовослужбовців, що загинули на фронтах, пропали безвісти, померли у шпиталях, перевищує 4 млн. осіб. Полум'я війни та окупація, перебування в центрі нищівних фронтових дій і під час трагічного відступу, і наступу радянських військ, які через 1225 днів і ночей очистили територію України від нацистських загарбників, завдали нашій Вітчизні величезних руйнувань. Окупанти заподіяли збитків на 1 трлн. 200 млрд. карбованців у цінах 1941 року. Республіка втратила 40 відсотків економічного потенціалу: було знищено та пошкоджено 882 шахти, 47 доменних і 45 мартенівських печей, сотні заводів і фабрик, тисячі кілометрів залізниць, 5600 мостів, сотні суден, тисячі тракторів і комбайнів.

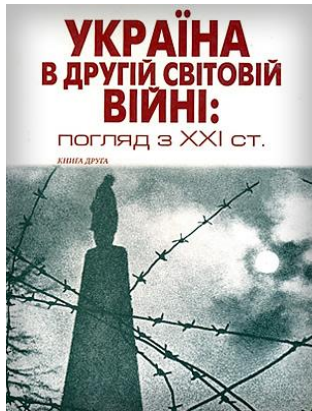
Загарбники знищили 714 міст і селищ, 28 тис. сіл, позбавили житла понад 10 млн. жителів, завдали небачених втрат сільському господарству.

Автори дослідження не обмежилися висвітленням лише операцій, що відбувалися на території України. Вони показали мужність і героїзм наших земляків, які брали участь у визволенні країн Центральної та Південно-Східної Європи, самовіддано воювали у складі Тихоокеанського флоту, Амурської військової флотилії, Забайкальського, 1-го та 2-го Далекосхідних фронтів, у Маньчжурії та Північній Кореї проти Квантунської армії імперістської Японії.

Не залишилося поза увагою дослідників і питання невдач та прорахунків під час ведення бойових дій. На відміну від багатьох радянських історіографів, які обмежувалися героїзацією керівних діячів, автори зосереджують основну

увагу на мужності та хоробрості рядових бійців та їхніх командирів.

Водночас наголошується, що поряд із масовим героїзмом на фронті траплялись і порушення військовослужбовцями присяги на вірність Батьківщині. Приємно відзначити, що автори високо оцінили такий факт: акт про капітуляцію Японії 2 вересня 1945 року від імені Радянського Союзу підписав раніше забутий українець – генерал-лейтенант К. Дерев'янка, уродженець села Косенівки Уманського району Черкаської області.

Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття : історичні нариси [Текст]: у 2 кн. / редкол. В. Смолій та ін.. – Київ : Наукова думка, 2011. – 943 с.

У виданні висвітлюється широке коло концептуальних питань одного з найбільш драматичних періодів історії України – період Другої світової. На основі критичного аналізу вже опублікованих матеріалів і нових масивів джерел, більшість з яких вводиться до наукового обігу, подається сучасне бачення мобілізаційних і режимних заходів радянського керівництва, стратегічних і фронтових операцій на території України, політики німецької та румунської окупаційної влади, повсякденного життя цивільного населення в умовах нацистського режиму, боротьби партизанів та підпільників у тилу нацистських окупантів, діяльності самостійницьких інституцій, становища військовополонених, суспільно-політичних та соціокультурних процесів воєнної доби, стану радянської економіки в роки війни та відбудовний період, з'ясовуються долі жертв нацистських переслідувань, демографічні втрати українського народу в роки війни.

*Вклонися, моя Україно, цим людям величним і скромним,
що в назвах фронтів титанічних пронесли наймення твоє.
Ти словом достойним розкажеш своїм поколінням потомним,
чому їм довічну пошану твій вдячний народ оддає!*

І слава їх стає безсмертна

Українська Друга світова [Текст] // Вісті Придніпров'я. — 2019. — 11 травня. — С. 2.

*Матеріал Українського інституту національної
пам'яті про події Другої світової війни 1939 - 1945 років.*

Неїжмак, В. Гени мужності й відваги гартувались у боях / Василь Неїжмак [Текст] // Голос України. — 2019. — 8 травня. — С.4.

*Про героїв Другої світової війни Козельщинського
краю на Полтавщині.*

Шама, О. Забытый геноцид [Текст] / Олег Шама // Новое время страны. — 2018. — № 17(194) 10 мая. — С.60-64.

Геноцид українців у роки Другої світової війни

Мушкетик, Ю. Зняти полуду з очей [Текст] / Юрій Мушкетик // Слово Просвіти. — 2018. — № 26 (28 червня-4 липня). — С.11.

Письменник аналізує історичні події 1939-1945 років

Стефанів, Т. "Фильмы врут. Война - это в первую очередь грязь" [Текст] /Татьяна Стефанів // 7я. — 2018. — 8-14 мая. — С.23.

Спогади учасниці війни

Шпак, В. Криваві хвилі Дніпра [Текст] /Віктор Шпак // Урядовий кур'єр. — 2018. —3 листопада. — С.8.

75 років визволення Києва від нацистських окупантів.

Кривда, М. Визволення писалось доблестю, самопожертвою воїнів [Текст] / Марина Кривда // Голос України. — 2016. — 29 жовтня — С. 2.

Урочистості до Дня визволення України.

Конарева, Л. Друга світова війна: український вимір[Текст] / Л. Конарева // Урядовий кур'єр .- 2015.- 18 квітня.- С.5

Дисенко, О. Важкий, звитяжний і жертвний шлях до Перемоги [Текст] / О. Лисенко, В. Грицюк //Віче.-2015.- № 9.- С.32-44.

Вклад України і українців в Перемогу.

Грицюк, В.М. Найбільша воєнна операція на українських теренах (до 70-річчя вигнання нацистських окупантів з України) [Текст] / В.М. Грицюк, О.Є. Лисенко //Український історичний журнал .- 2014.- № 5.- С.4-20.

*Дніпровсько-Карпатська стратегічна наступальна
операція (1943-1944 рр.)*

Станіславов, В. Про примху, героїзм і жертвність [Текст] / В. Станіславов // Віче .- 2014.- № 21.- С.21

Визволення Києва.

Грицюк, В. Завершальний етап визволення України : Східно-Карпатська стратегічна наступальна операція [Текст] / В. Грицюк, О. Лисенко // Віче.- 2014.- № 19.- С.48-50.

Грицюк, В. Львівська фронтова наступальна операція: перемога з другої спроби [Текст] / В. Грицюк, О. Лисенко // Віче. – 2014. – № 7. – С. 64-65.

Грицюк, В. Весняний наступ Українських фронтів [Текст] / В. Грицюк, О. Лисенко // Віче. – 2014. – № 5. – С. 36 – 39.

Шпак, В. Десант у ніч [Текст] / В. Шпак // Урядовий кур'єр.-2013.- 6 листопада.-С.5

Визволення Києва.

Щекун, Л. Ельтиген – вогняна земля [Текст] / Л. Щекун // Урядовий кур'єр.-2013.- 11 грудня .- С.18

Десантна операція Керченсько- Ельтигенська (1943р.)

Рибальченко, В. А. Дніпро назад не потік [Текст] / В. Рибальченко // Голос України .- 2013.- 31 жовтня.

Битва за Дніпро.

Бривко, М. Прапор над Савур - могилою підняв Шевченко [Текст] / М. Бривко // Урядовий кур'єр.- 2013.- 7 вересня .- С.6.

Визволення Донбасу.

Шпак, В. Останній рубіж – Карпати: 28 жовтня – День визволення України [Текст] / В. Шпак// Урядовий кур'єр.-2013.- 26 жовтня.- С.1,8.

Іванченко, Е. Вічний вогонь нашої пам'яті [Текст] / Е. Іванченко // Голос України.-2013.- 26 жовтня.- С.5

Спогади учасників війни

Дубов, В. Визволення України: переломний 1943-й: 70 років тому почалося визволення української землі від гітлерівських окупантів [Текст] / В. Дубов // Урядовий кур'єр.– 2013. – 8 травня. – С. 6.

Луговський, О. Подвиг і жертвність народу у Другій світовій війні [Текст] / Олександр Луговський // Віче. — 2013. — № 19. — С. 48-50.

У 1944 р. радянське командування силами чотирьох Українських фронтів здійснило серію наступальних операцій, остаточно визволивши територію України:

- Житомирсько-Бердичівська операція (грудень 1943 - січень 1944 рр.);
 - Корсунь-Шевченківська операція (січень-лютий 1944 рр.);
 - Рівненсько-Луцька операція (січень-лютий 1944 рр.);
 - Криворізька операція (січень-лютий 1944 рр.);
 - Наступ на півдні. Визволення Одеси, Миколаєва (березень-квітень 1944 рр.);
 - Визволення Криму (квітень-травень 1944 рр.);
 - Львівсько-Сандомирська операція (липень-серпень 1944 рр.).
- 27 липня 1944 р. звільнено Львів;
- Східно-Карпатська операція (вересень-жовтень 1944 рр.);

28 жовтня 1944 р. територія України була остаточно визволена від загарбників.

Укладач: Золотарева М.Б. (провідний бібліограф)